

Александра Костић-Тмушић¹

Универзитет у Приштини

Филозофски факултет

Катедра за српску књижевност и језик

НОВОБРДСКИ КЊИЖЕВНИЦИ XV ВЕКА

САЖЕТАК: Овај рад разматра дело, пре свега, двојице најзначајнијих новобрдских писаца у средњем веку, Димитрија Кантакузина и Константина Михаиловића из Островице. Они су живели и стварали у тешким временима за српски народ и српску књижевност уопште. Иако су стварали у тим смутним временима, оставили су нам вредно дело које се и данас са великим интересовањем чита и изучава.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Српска књижевност, Ново Брдо, средњи век, пропаст, страх, нада, избављење.

Српски градови у средњем веку, чине посебну врсту споменика културе нашег народа. Они су грађени у време када су такве грађевине биле неопходне. Град је у средњем веку био утврђење које је бранило насељено место. Остаци наших средњовековних градова (поред манастира) су сведочанства о времену када је Србија била на високом ступњу културе и уметности.

Један од највећих и најпознатијих средњовековних градова било је Ново Брдо. Подигнут је на Великој Планини, северно од Ѓњилана, а присједињен је Србији за време владавине краља Милутина (1282–1321). Први пут се помиње 1326. као град рудара, занатлија и трговаца. Тако је Ново Брдо постало раскрсница важних путева и један од највећих рударских центара Европе. Становништво је било шаролико. У њему се одвијао судар више култура и духовности.

У Новом Брду се производило чувено гламско сребро. Ова врста племенитог метала садржала је и до 33% злата. Савременици су га називали сребрним и златним градом. Град је имао свој статут, органе власти, ковницу и друге институције, и био изузетно богат. У њему се живело као и у другим, тада развијеним европским градовима.

Међутим, ово доба није трајало дуго. Слика великог и сјајног града почела је да бледи са почетком турских напада 1412. године, да би се коначан пад збио 1. јуна 1455. године.

У овим тешким временима, временима турског разарања, када је још увек било живо сећање на велики град, јављају се књижевници

¹ aktmusic@verat.net

који су оставили неприкосновено дело, дали печат времена у којем су живели и стварали и сведочанство о паду града и последњим временима, а то су, пре свих, Димитрије Кантакузин и Константин Михаиловић из Островице.

Димитрије Кантакузин најпознатији је писац XV века и први световњак у молитвеној црквеној поезији српске средњовековне књижевности, као и један од најугледнијих књижевних имена епохе у целини. О животу Димитрија Кантакузина се веома мало зна. Није посве поуздана година његовог рођења нити време кончине. Пореклом је Византинац и претпоставља се да је рођен око 1435. године у Новом Брду, где му је отац радио као цариник. Као Новобрђанин, био је у прилици да живо сведочи о свим искушењима и невољама што су овај славни град задесиле приликом најезде Османлија на српске земље и губитка слободе, након коначног пада Новог Брда 1455. Те историјске (не)прилике значајно су утицале и на промену књижевних токова и песничке поетике; на преуређење књижевне позорнице, чија је позадина, како запажа Драгиша Бојовић „осенчена изузетно тамним бојама друштвених превирања, губитком слободе, прогонима хришћана, присуством страха, предосећењем доласка последњих времена”², а Ново Брдо и Димитрије Кантакузин су управо типични представници тог новог стваралачког духовног амбијента у нашем искуству.

Кантакузин је био образован писац. Познавао је добро византијску књижевност, као и претходну хеленску. Говорио је грчки језик. Све ово, са несумњивим талентом који је поседовао, допринело је настанку вредних и драгоцених књижевних остварења. Најзначајније Кантакузиново песничко дело је *Молитва са умиљењем пресветој владицици нашој Богородици госпођи са малом похвалом*, затим *Посланице часноме међу свештеницима и доместику кир Исаји, те Житије св. Јовану Рилском и Канон св. Јовану Рилском*. Следи *Похвално слово светоме великомученику Димитрију Солунском*, *Кратка похвала св. архијереју и чудотворцу Христовом Николи*, *Тумачење о земљама Дакије*, *Молбени канон с похвалом пресветој владицици нашој Богородици*. Ђорђе Сп. Радојичић је приписао Кантакузину ауторство двеју песама: *Грубо, јер од незналице* и *Певам, опевам*.³

Молитва Богородици је веома популарно химнографско дело Димитрија Кантакузина, о чему сведочи мноштво преписа у више радакција (српска, бугарска, руска, румунска) и исто тако велики број радова/тумачења. Истовремено, она представља и јединствени жанр у словенској словесности XV века. У њој се препознају три књижевне врсте: молитва, плач и похвала. У стилском погледу је веома особено

² Драгиша Бојовић, *Песник будућег века*, Приштина, 1995, 13.

³ У: Ђорђе Сп. Радојичић, *Старо српско песништво IX-XVIII века*, Крушевац, 1966, 144-145.

песничко остварење у нашој средњовековној књижевности. Ова молитва је прва ритмичка, симболички правилно структурисана песничка творевина, исписана правим „гранесијем” („ред”, „низ”) у строфама (77 катренских строфа), са преовлађујућим дванаестерцем.

Молитва пресветој Богородици обилује, познатим у средњовековној молитвеној пракси, мотивима и средствима израза. Доминантна су три мотива у овој песми – молитви: осећање покајништва, слутња „последњих времена” и „страшног суда”, али и нада у вечно избављење након преобраћења и покајничке метаноје; ишчекивање остварења Божјег промисла.

Најобимнији и најразвијенији спис је *Посланица кир Исаји*, дело које се налази на самом врху српске епистоларне књижевности. У овом делу Димитрије Кантакузин пише о смрти, о тамним понорима и паклу са грешницима, крају света, али и о љубави, светлости и лепоти. „Његово поимање љубави је традиционално хришћанско, а својства су јој божанска”⁴, како запажа Драгиша Бојовић. Дело је написано у прози, али многи његови делови представљају песничке целине. У *Посланици кир Исаји* се од почетка до краја прожима критика на монахе, свештенике и негативне појаве у Цркви. Говори о Симонији, али и поставља питање: може ли обичан човек да говори о свим тим појавама? Иако се боји Божје казне, на крају века и дочеку „последњих времена”, Димитрије Кантакузин износи своје страхове, зебње и ставове. Казује нам о посрнућу свештенства, о свим греховима који могу да униште човекову душу. Међутим, не говори само о духовном страдању свештенства, већ и лаика.

Без обзира што је *Посланица* упућена одређеној личности, о којој мисли да је, можда, једна од ретких (пored светогорских монаха) која није огрезла у греху, она има за циљ да је и други прочитају и врате се на прави пут, јеванђелски пут, пут побожности и љубави.

Велика сродност се огледа у *Молитви Богородици* и *Посланици*. Сродност је у молитвеном, стилском изразу и атмосфери. Смрт и Страшни суд су неодвојиво присутни у оба остварења. На њих се гледа сасвим природно, реално. Димитрије Кантакузин је истој теми пришао на различите начине, кроз особене форме и прилоге.

У *Житију светом Јовану Рилском*, пак, наш писац описује пренос моштију светитеља, његов живот који је био непорочан, страдални и богоугодан. Све ово „освежава размишљањима о судбини српског народа, али и осталих православних народа на Балкану.”⁵ Најезду Османлија види као казну Божију за почињене грехе. Димитрије Кантакузин нема у себи гнева и мржње према освајачима. Житије завршава молитвом светитеља за грешне, православље и цркву.

⁴ Драгиша Бојовић, наведено дело, 83.

⁵ *Српска књижевност у 24 књиге*, књига 14, *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*, предговор др Јасмина Грковић-Мејџор, Београд, 1993, 17.

Житије светом Јовану Рилском заједно са *Канонем светом Јовану Рилском* заокружује циклус литургијских текстова о светом Јовану Рилском. *Канон* је састављен на традиционалној форми, песме имају по четири тропара, од којих је сваки четврти Богородичин. Код Димитрија Кантакузина су есхатолошки елементи и култ Богородице нераскидиво повезани. Богородичини тропари (које са заносом пева) и светлост нарочито се истичу у овом делу.

Најкраће сачувано Кантакузиново дело је *Спис о Дакијским земљама*. Ово дело је сведочанство о ауторовом широком образовању и интересовању за профане теме.

Димитрије Кантакузин се огледао и у жанру похвале. Написао је две похвале, *Димитрију Солунском* и *Николи Мирликијском*. Ове похвале нису у потпуности песничка остварења, већ се само поједини делови могу сврстати у поезију. У *Похвалном слову светом Димитрију Солунском* лирски елементи се најлакше препознају тамо где се Димитрије Кантакузин служи анафором. Почетак похвале има лирски тон, а последњи део похвале у коме се користи хајретизам „радуј се”, је најпоетичнији. Димитрије Кантакузин светог Димитрија Солунског истиче као наследника небеског царства, заступника безнадежних, спаситеља свих хришћана. Похвала се завршава оптимизмом, надом у будућу светлост и незалазну радост.

Друга похвала, *Кратко похвално слово светоме архијереју и чудотворцу Христовом Николи*, састоји се из два дела. У првом делу се истичу чудеса светог Николе, а у другом делу ређају се епитети светом Николи, где се каже да је он васпитатељ, показатељ, проводитељ, предводник и сл.

Можемо закључити да је Димитрије Кантакузин живео у времену када су турска освајања на Балкану и пад српске деспотовине наметали старој књижевности нове могућности развоја. Димитрије Кантакузин се уклапа у источнохришћанску концепцију развоја књижевности. Позадина овакве књижевности означена је губитком слободе, прогонима хришћана, присуством страха, предосећањем доласка последњих времена.

Кантакузин је теолошки и литерарно веома образован, загладан је у мрачне делове пакла и код њега преовладава есхатолошко и мистично расположење. Књижевно дело Димитрија Кантакузина нам пружа једну општу слику времена у ком је живео и стварао. Есхатолошка свест је изузетно утицала на тематско-идејну основу Кантакузиновог дела. Свет у којем је живео Димитрије Кантакузин био је испуњен осећањем пролазности. Грехове своје генерације „сублимирао је у лични грех. Општи страх од пропасти света песник транспонује у лични уметнички израз.”⁴⁷

⁴⁷ Драгиша Бојовић, *Српска есхатолошка књижевност*, Ниш, Косовска Митровица, 2004, 144.

Наративни реализам Константина Михаиловића

Поред Димитрија Кантакузина имамо још једног Новобрђанина, који је оставио дело несумњиве историјске и књижевне вредности. То је средњовековни прозаиста Константин Михаиловић. Рођен је око 1435. године у Островици, близу Новог Брда. Око места његовог рођења вођена је велика полемика у књижевноисторијским расправама, пошто је у средњем веку у Србији било више места са тим називом. Професор Ђорђе Радоичић дошао је до закључка да је реч о Островици украј Новог Брда и то је заиста и најприхватљивија претпоставка.

Живот Константина Михаиловића је био изузетно драматичан и богат. Живео је у времену када се Европа љуљала „под ударима олујног вихора који је запљускивао са југоистока. А Константин је био сведок, очевидац и учесник многих тадашњих збивања, која су остала у сећању као преломна, значајна, судбоносна”⁷, како запажа Ђорђе Живановић. Као младић заробљен је у Новом Брду и одведен у Турску ради јаничарства, те је као преобраћеник-јаничар учествовао у бројним окршајима: под Београдом, на Пелопонезу, у Малој Азији, у Влашкој. Командовао је турском војском у тврђави Звечај на Врбасу, у Босни, 1463. године. Звечај убрзо осваја угарска војска, а Константина одводе у ропство. У Угарској ће бити до 1468. године, када прелази у Пољску и постаје поданик пољског краља Казимира Јагјеловича и његовог сина Јана Олбрахта. Пред крај свог живота, крајем XV века, пише своје чувено дело *Јаничарове успомене*. Хроника је сачувана у више преписа.

Михаиловићево дело је специфично структурисано. Садржи предговор и 49 приповедних глава. У првим главама (I – VII) даје се преглед муслиманских народа и излаже њихова вера, са празничником. Од IX главе почиње историја турске државе, односно њених владалаца, од Османа, па све до османлијског продора на Балкан. Од тренутка када Турци први пут долазе у сукоб са Србима, а то је од XV главе, наш писац излаже историју Срба, од краља Милутина, преко Стефана Дечанског и цара Душана, говорећи о смрти краља Уроша, да би већи део хронике посветио кнезу Лазару, Косовском боју и Стефану Лазаревићу. Хроничар ће пропатити владавину Ђурђа Бранковића, а осврнуће се на извесна збивања у Мађарској и Пољској, где ће се посебно позабавити битком код Варне. Од XXV главе Михаиловић разматра турску историју за време Мехмеда II Освајача. Управо

⁷ Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 15, Константин Михаиловић из Островице, *Јаничарове успомене или турска хроника*, предговор Ђорђе Живановић, Београд, 1986, 16.

у овоме делу износи и податке о себи, као и о освајању Цариграда, Новог Брда, Београда, а затим пише о ратовањима у Мореји, Трапезунту, у Влашкој и Босни.

Нарочито је занимљив и експресиван опис предаје Новог Брда. Будући сам сведок и учесник тих трагичних и тешких збивања, писац оставља изузетно сугестивне и узбудљиве странице своје хронике. По моделу експресионистичког приповедања Михаиловићеве „успомене” представљају дело особеног и јединственог песничког и приповедачког искуства у нашој средњовековној књижевности.

Начин писања Константина Михаиловића је другачији него код наших писаца тога времена. Константин је световњак, скоро самоук са великим списатељским и песничким даром. И после дугих и тешких година проведених у турској војсци као јаничар, он размишља како и на који начин треба да се стане тој великој сили на крај. Њега не напушта нада да ће се и та сила смлавити.

Оно што је посебно значајно у Михаиловићевој хроници, као књижевноисторијска чињеница и слика за народно памћење, јесте потресан запис о паду Новог Брда у коме се иде до детаља. Очигледан је пишчев реализам, поготову на оним местима где се функционално пројављује приповедачки субјект. У том „реалистичком” поступку очитују се и елементи пишчевог несумњивог теолошког образовања. Његово схватање греха је исто као и у сваког православног хришћанина у средњем веку. Ово дело је заправо „трагедија времена” у којем је настало. *Јаничарове успомене* су, тако, једно изузетно болно и сугестивно сведочанство о страдању Срба и других хришћана, у времену „када су живи завидели мртвима.”

Дела двојице великих писаца Константина Михаиловића и Димитрија Кантакузина показују нам каква је српска књижевност те епохе била и како је „следила естетске вредности сјајних претходних векова и држала корак са сродним европским књижевностима тога доба, а турска освајања и хришћанска страдања тога доба учинила су да ова два наша писца заврше живот у туђини, далеко од Новог Брда и отаџбине.”⁸

Особен писац и писар

Пошто смо дали преглед дела двојице новобрдских писаца, треба да се осврнемо и на преписивачку делатност у Новом Брду. Иако су сеоске цркве на Косову биле снабдеване потребном литературом, о преписивачкој делатности се мало зна. Најистакнутији преписивач био

⁸ Драгиша Бојовић, *Српска есхатолошка књижевност*, 144.

је Владислав Граматик. О његовом животу се веома мало зна. Рођен је, вероватно, двадесетих или тридесетих година XV века у Новом Брду. Био је пријатељ Димитрија Кантакузина, и припадао световном стаљежу, а надимци дијак и граматик показују да је у ствари био писар и „човек од пера”. Граматик је заиста оставио значајан број рукописа, а слови и за „вештог књижевника” и калиграфа, као и сликара иницијала.⁹ Када су Турци заузели Ново Брдо, 1455. године, он одлази у Младо Нагоричано, где завршава свој први зборник. Потом прелази у манастир Матејчу у Скопској Црној Гори и тамо остаје до краја живота. У манастиру Матејче су написана још три зборника. Први је познат као *Загребачки зборник*, састављен 1469. године, од 770 листова, и садржи 98 текстова црквено-историјског и догматско-полемичког карактера. Овај зборник је настао на тражење Димитрија Кантакузина. Други зборник је познат као *Андрианти*, написан 1473. године. Садржи 31 превод у 562 листа. Последњи, или *Рилски зборник*, написан је 1479. године, садржи 111 списа, од којих су четири преписи из зборника из 1469. године.

Постоји и претпоставка да је Владислав Граматик преписао и *Шестоднев* светог Јована Златоустог, који није сачуван.

Рилска повест је оригинално дело Владислава Граматика. Наглази се у *Рилском зборнику*, и то је додатак Јефтимијевом *Житију Јована Рилског*. Говори нам о турској навали на православне земље, „запустењу манастира, његовој обнови, те о преносу пустињакових моштију у Рилски манастир, истичући улогу Маре Бранковић у овоме богоугодном делу.”¹⁰

Рилска повест је написана једноставно, јасно, без „компликованих конструкција и тешко прозирних обрта.”¹¹ *Посланица Димитрију* је за разлику од *Рилске повести*, писана тешким стилем и под јаким утицајем грчког језика.

Владислав Граматик, био је веома образован дијак, врстан познавалац српскословенског језика. Оставио нам је велики број списа, са преко 4300 страна, у око 250 различитих текстова. Овим својим радом заузима високо место у српској књижевности. Уложио је све своје духовне дарове да, у тренутку пада српске државе, сачува српску културну традицију и тако свом народу да подстицај за наставак у борбе против турске силе – пером и памћењем, трпљењем и надом.

Поред већине образованих православних Срба и људи српског порекла, у Новом Брду је живео и невелик број учених Латина, међу којима је био и писац Мартин Сегон. Изгубљене списе овог ученог

⁹ Светозар Радојчић, *Старе српске минијатуре*, Београд, 1950, 16, 48.

¹⁰ др Јасмина Грковић-Мејдор, Наведено дело, 25

¹¹ Исто.

Латина, пронашао је у миланској библиотеци Амброзијани, Агостино Пертузи, италијански византолог.

Отац Мартина био је Јован, са презименом Сегон, које нас упућује на припадништво римокатоличкој вери, и на, вероватно, приморску завичајност. Мартин Сегон је, колико је познато, студирао у Падови, где је и докторирао на канонском праву, а у Новом Брду је служио као свештеник у Сашкој цркви. Једно време је био и бискуп у Улцињу.

Сегонови радови непотпуно су сачувани у латинском оригиналу, неки у италијанском изводу, чији је аутор Серафино Раци, а неки су познати само по насловима. Из рукописа проистиче да је Сегон Которанин, српског порекла из Новог Брда.¹² У латинском оригиналу сачувани су радови *Трактат о обезбеђењу Отранта и војном реду Турчина и његовом пореклу* из 1481–1482. године и *О земљама и областима преко којих се Турци могу напасти и о крајевима Далмације из којих исти варвари врше упаде у германске земље*. Оба рада сачувана су и у италијанском изводу Серафина Рација, а са њима и *О пореклу војске и обичајима Турака*, *Белешке о Светој Земљи*, *О гробу нашег Христа краља*, *Казивање о Ђурђу Кастриоту, од Турака на њиховом језику званог Скендер-бег, тј. Александар Велики*, *Кратак опис острва Малте*, *О путу преко Тракије у Јерусалим* и *О Абисинцима или Етиопљанима*.

Интересовање за прошлост Балкана, Сегон је понео из свог завичаја. Србе, „српске владаре, Београд и Смедерево сматрао је својима”¹³, како запажа Војислав Јовановић. За земље и народе свог времена, Сегон употребљава античке називе. Србија је Мизија, а Срби Дарданци, Угри су Панонци, Бугари су Трибали, Румуни су Дачани, Албанци су Епирци.

Сегон припада плејади јужнословенских латиниста, чије се стваралаштво везује за романске градове на обали Јадрана. Но, као о жителу Новог Брда, где је и написао своја поменута дела, обавеза нам је да и о њему проговоримо, и убудуће пажљивије размотримо његово књижевно остварење. Поготову што је оно засад недоступно и готово непознато српском читаоцу.

Надамо се да смо овим радом дали барем исечак слике Новог Брда, тог великог средњовековног града, са изузетним рударским и занатским искуством, и, унеколико, краћи преглед књижевне оставштине Димитрија Кантакузина, Константина Михаиловића из Остро-

¹² A. Pertusi, *Martino Segono di Novo Brdo vescovo di Dulcigno, un umanista serbo-dalmata dell' tardo Quattrocento, vita e opere*, Istituto storico Italiano per il medioevo, Studi storici – Fasc. 128-130, Roma, 1981. и Сима Ћирковић, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књига 46, свеска 1-4 за 1980, Београд, 1984, 126.

¹³ Војислав Јовановић, Сима Ћирковић и други, *Ново Брдо*, Београд, 2004, 56.

вице и Владислава Граматика, стваралаца великих списатељских могућности, који су допринели да се и у тешким временима најезде туђина, страдања и страховања, али и вере и надања, не прекине српска мисао, и књижевна реч, која ће остати као бесцено благо у српском памћењу, књижевности и култури. Да нам послужи као подстицај у очувању завета и пребогате књижевне традиције и у овим небивалим, тешким временима, као припрему за живот у вечности.

ЛИТЕРАТУРА

- Цвијић, Јован, *Основе за географију и геологију Македоније Старе Србије*, Штампарија Краљевине Србије, Београд, 1911.
- Дероко, Александар, *Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији*, Просвета, Београд, 1950.
- Радојчић, Светозар, *Старе српске минијатуре*, Народна књига, Београд, 1950.
- Трифунковић, Ђорђе, *Димитрије Кантакузин*, Нолит, Београд, 1963.
- Радоичић, Сп. Ђорђе, *Старо српско песништво IX-XVIII века*, Крушевац, 1966.
- Ћирковић, Сима, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књига 46, свеска 1-4, за 1980, Београд, 1984.
- Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 15, *Константин Михаиловић из Островице, Јаничарове успомене или турска хроника*, Просвета, СКЗ, Београд, 1986.
- Петровић, Дамњан, *Стара књижевност на Косову*, Приштина, 1991.
- Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 14, *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*, Просвета, СКЗ, Београд, 1993.
- Трифунковић, Ђорђе, *Стара српска књижевност*, Филип Вишњић, Београд, 1994.
- Косовски бој у европској књижевности*, група аутора, СКЗ, Београд, 1994.
- Бојовић, Драгиша, *Песник будућег века (о поезији Димитрија Кантакузина)*, Нови свет, Народна и универзитетска библиотека, Приштина, 1995.
- Јовановић, Војислав, Ћирковић, Сима и други, *Ново Брдо*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 2004.
- Бојовић, Драгиша, *Српска есхатолошка књижевност (огледи и студије)*, Центар за црквене студије, Филозофски факултет, Ниш, Косовска Митровица, 2004.
- Бојовић, Драгиша, *Развијање свитка (прилози из историје)*, Ars libri, Центар за црквене студије, Београд, Ниш, 2009.
- Костић – Тмушић, Александра, *Молитва у српској црквеној књижевности*, Логос, Ваљево, 2007.

Aleksandra Kostić-Tmušić

NOVO BRDO WRITERS OF THE XV CENTURY

Summary

Serbian literature from Kosovo and Metohija is very rich and diverse. The special place is reserved for medieval literature. This literature set the standards for the further progress of Serbian literature.

Novo Brdo was an important mining, crafting and trading center but also a spiritual and cultural place in the Middle Ages. It was a place where famous writers, poets and scribes lived and the place where they left their profuse and valuable heritage. Towards the end of Middle Ages, hard times struck Novo Brdo. Two civilizations crashed, war and slavery occurred, there was death at every corner.

Serbian medieval literature from Novo Brdo district is represented by the works of Dimitrije Kantakuzin and Konstantin Mihailovic Ostrovcanin. During the Turkish onrush, especially after the fall of Novo Brdo and Serbia, Dimitrije anticipated the apocalyptic end of the century, which according to the old prophecy, was to occur in 1492 AD. This is why his writing is pessimistic though fused with faith at the same time. Faith and Belief that after dark there will be light and after sorrow there is consolation and joy. This can be found in his works *Molitva Bogorodici* (*Prayer to the Mother of God*).

Konstantin Mihailovic vividly describes war at Novo Brdo in his unique piece *Janicareve uspomene* (*Memories of a Janissary*). His refined poetic imagination, patriotic spirit and use of historical and ethnographical material marked him as an extraordinary memoir writer.

This paper discusses the works of the two most important Novo Brdo writers from the Middle Ages (including the works of Vladislav Gramatik and Martin Segon), which with their art quality and historical and memoir components ensure certain peculiarity and raciness in Serbian literature of this period.